

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

Srbsko ministrstvo prosvete in cerkvenih poslov je izdalo leta 1899. obširno knjigo pod naslovom: »Statistika nastave u kraljevini Srbiji za 1894./95. školsku godinu sa četiri kartogramami osam diagrama. Beograd. U državnoj štampariji kraljevine Srbije«. 1899. 4°. CLXXXI + 247 strani tablic. Ta statistika je nadaljevanje dosedanjih del te vrste, ki se ponavlja vsakih pet let ter svedoči o skrbi ministrstva prosvete, da se pouči ne samo srbska publika o stanju šolstva, nego tudi inozemstvo, ker so poglobiti podatki objavljeni tudi v francoskem jeziku. Knjigo je po službenih podatkih sestavil Z. R. Popović, statističar ministrstva prosvete in cerkvenih poslov. Knjiga obseza predgovor in uvod, potem naredbe in statistiko raznih šol. Potem slede tablice o statistiki raznih šol, o zgradbah osnovnih šol in o izdatkih občin za osnovne šole. Štirje kartogrami predočujejo razmere osnovnih šol, ravno tako razmere nastavnikov (Lehrindividuen) in dijakov do stanovništva, ter pohajanje šolske dece v predpisani dobi; 8 diagramov pa predočuje opuščanje in pohajanje šol, uspeh dijakov, zanimanje dijaških roditeljev, dijake meščane in seljane, stanje šolskih zgradb, nastavnike osnovnih šol in dijake osnovnih šol od kmetiških roditeljev in ostalih zanimnikov.

Iz te zanimive knjige hočemo podati čitateljem najvažnejše točke, ker si bodo potem lahko osnovali sliko o kulturnem napredku Srbije. Ker ni pričakovati tako kmalu novega statističnega izkaza in ker se rezultati v kratki dobi ne morejo temeljito izpremeniti, zato naj se oslanjajo podatki na rezultate, objavljene v imenovani statistiki. Vendar opozarjamo čitatelje na dejstvo, da je v srbski kraljevini, kakor v politiki in državnem življenju sploh, tako tudi v šolstvu malo stalnosti. Vsako ministrstvo — in ta se v Srbiji menjajo jako često — izkuša oživotvoriti svoje nazore tudi na šolskem polju. Vse javno življenje še vedno vre in se ni konsolidiralo, tako da tudi temelji šolstva niso tako čvrsti, da bi mogli brez škode prenašati državne premene. Najmanj je podvržena premeni velika šola. To je jasno. Znanost je neodvisna od političnih homatij. Tudi osnovna šola ni toliko predmet strankarskih prizadevanj, ker je

končno smoter vsake osnovne šole, da se deca nauči pisati, čitati, računati in peti. Kakor v vseh deželah in pri vseh narodih so srednje šole ono poprišče, kjer se polaga temelj obrazovanosti, ki se osniva na različnih fundamentih ter razvija v različni smeri. Tudi Srbija je doživela in doživlja boje med klasicisti in realisti. Na tem poprišču so se vršili tudi boji med zastopniki ženske ravnopravnosti in njih nasprotniki, poskušali so se slavofili in zapadnjaki itd.

I. Velika šola.

Velika šola nadomešča v Srbiji univerze starih kulturnih narodov. Jasno je, da zadatek velike šole ni povsem enak zadatku zapadnih univerz. Dočim so le-te v prvi vrsti gojiteljice eksaktne znanosti ter jim je vzgajanje uradnikov le postranski smoter, je srbska šola najprej zavod za obrazovanje uradnikov, učiteljev in tehnikov, katerih potrebuje država za redovito funkcijo državnega stroja. Velika šola ima torej tri fakultete, in sicer pravoslovni, modroslovni in tehnični fakultet. Rektor je bil l. 1894./95. g. Svetislav N. Vulović. Vseh profesorjev je bilo 42, učiteljev živih jezikov 2, učitelj risanja 1, potem 3 honorarni profesorji in 1 učitelj petja, torej vsega vkup 45 stalnih in 4 honorarni profesorji. Država pošilja darovite kandidate profesorstva v inozemstvo na visoke šole. Premnogo jih je v Parizu, potem v Berlinu, pa tudi v Švici in Rusiji, ter tudi na Dunaju se pripravljajo za to službo. Najstarejši profesor je bil 65 let star, najmlajši 27. Srednja starost profesorjev je bila 39·2 let. Služili so 4 po eno leto, 2 čez 30 let, povprečno vsak 11·1 leto. Iz Belgrada jih je bilo rodom 17, iz drugih mest Srbije 16, iz Avstro-Ogrske 9, iz Bosne 2, iz Pruske 1. Plače je imel eden 8000 dinarev (frankov), 5 po 7072, eden 7000, 2 po 6315, eden 5557·20, eden 5052, eden 5000, 6 po 4799·40, 18 po 4041·60, 6 po 3283·80, 2 po 3000, eden 2000·50, povprečno vsak po 4618·90 dinarjev. Honorarni profesorji so imeli plače po 2500 in učitelj petja 1200 dinarjev. Leta 1845. je bilo le 9 nastavnikov na veliki šoli, deset let pozneje že 16, čez novih deset let pa eden manj 15, l. 1875. pa 23, l. 1885 33 in l. 1895. 45 stalnih nastavnikov. Nekateri teh profesorjev so na dobrem glasu med učenjaki zapadne Evrope, posebno na pravniškem fakultetu. Pa tudi na filozofskem so nekateri znameniti učenjaki.

Vsak fakultet ima štiri letnike. Filozofski fakultet ima dva odseka, prirodno-matematiški in historijsko-filološki. Predavalo se je v prirodno-matematiškem odseku v 1. l. 7 predmetov, v 2. l. 8 predmetov, v 3. l. 9 in v 4. l. 10 predmetov, skupno v 1. semestru po

130 in v 2. semestru po 117 ur na teden. V hist.-filološkem odseku pa v 1. letniku 7, v drugem 7, v tretjem 10, v četrtem 9 predmetov, in sicer v 1. semestru skupno po 95, v drugem po 107 ur.

V prvem letniku prirodno-mat. odseka se je poučevalo iz javne higijene, matematike, kemije, v drugem iz matematike, geometrije, geologije, mineralogije, v tretjem iz filozofije, fizike, botanike in mehanike, v četrtem iz geografije, načrtne geometrije (geometrisches Zeichnen), fizike, astronomije in meteorologije.

Predmeti historijsko-filološkega odseka so bili v prvem letniku: javna higijena, grški in latinski jezik, slovanska filologija in geografija; v drugem letniku: grški in latinski jezik, občna zgodovina; v tretjem letniku: grški in latinski jezik, filozofija, južnoslovanska književnost; v četrtem letniku pa: grški in latinski jezik, južnoslovanska književnost, srbska književnost in arheologija.

Tehnični fakultet je imel v prvem letniku 10 predmetov, v drugem 12, v tretjem 15, v četrtem 12 predmetov, in sicer v prvem semestru po 157, v drugem po 183 ur na teden.

Predmeti pa so bili ti-le. V prvem letniku: javna higijena, matematika, kemija, mineralogija, risanje; v drugem: matematika, načrtna geometrija, geologija, fizika, mehanika, geodezija; v tretjem: fizika, mehanika, astronomija in meteorologija, grafostatika, nauk o konstrukciji, o mašinah in o železnicah ter potih; v četrtem: mehanika, geodezija, nauk o konstrukciji, o mašinah in o železnicah ter potih. Skupno v tretjem in četrtem: nauk o mostovih, arhitektura, hidrotehnika, elektrotehnika in risanje.

Pravniški fakultet je imel v prvem letniku 7, v drugem 5, v tretjem 6, v četrtem 8 predmetov, in sicer po 110 ur na teden v 1. semestru, po 98 ur v 2. semestru.

Predavalo se je v prvem letniku o narodni ekonomiji, o rimskem pravu, o javni higijeni ter o enciklopediji prava; v drugem o zgodovini slovanskega prava, statistiki, kazenskem pravu in financiji; v tretjem so bili predmeti: kazensko pravo, mednarodno pravo in administracija; v četrtem: narodna ekonomija, zgodovina slovanskega prava, grajanski postopnik (civilna procedura), trgovsko pravo, grajanski zakon (code civil) in sodna medicina.

Iz teh podatkov je razvidno, da je belgradska visoka šola ustrojena po primeru francoskih in ruskih visokih šol, kjer so različni predmeti v različnih za to določenih letnikih obvezni. Stolic za filologijo modernih in iztočnih jezikov ni nobenih ustanovljenih. Moderne

jezike (nemški, francoski) učita dva učitelja. Tako pogrešamo tudi stolice za vzporedno filologijo.

Zanimivo je, da je obvezen predmet za vse tri fakultete javna higijena. Vsak zvaničnik, bodisi uradnik, učitelj ali inženjer, se mora seznaniti s temeljnimi nauki higijene, kar je v Srbiji posebne koristi, ker primanjkuje zdravnikov. Zdravniki se šolajo v inozemstvu in vlada podpira s štipendijami mnogo mladih mož, ki se žele posvetiti temu važnemu stanu. Za strokovnjake, ki se uče na posebnih visokih šolah, n. pr. za montanistiko, za gozdarstvo i. t. d., je deloma skrbjeno na nižjih šolah, deloma se pošiljajo mladeniči v inozemstvo, ali pa kličejo tuji strokovnjaki v deželo. —

Kdor se hoče vpisati v kakem fakultetu, mora zvršiti srednjo šolo ter položiti zrelostni izpit. Na početku leta 1894./95. je bilo rednih slušateljev na vseh treh fakultetih 395, med njimi 14 ženskih, izvanrednih pa 37, med njimi 11 ženskih, vsega skupaj 432, med njimi 25 ženskih. Vse ženske so bile vpisane na filozofskem fakultetu; na koncu leta pa je bilo 319 redovitih in 24 izvanrednih slušateljev, odnosno slušateljic, skupaj 343. — To število se je zmanjšalo za 32 od onega števila dijakov, ki so ostali l. 1889./90. do konca leta v visoki šoli. — Še pet let preje (l. 1884./85.) pa je znašalo število dijakov 205 na koncu leta. —

Na filozofskem fakultetu je bilo vpisanih na početku leta, a) v prirodno-matematičnem odseku redovitih 55, izvanrednih 4, skupaj 59 — na koncu leta 44; na hist.-fil. odseku 71 redovitih, 17 izvanrednih, skupaj 88 — na koncu leta 72; med temi je bilo na prir.-mat. odseku po ena redna in ena izvanredna slušateljica v I. letniku in ena redna ter ena izvanredna slušateljica v III. letniku; na hist-filozof. odseku pa 4 redne in 3 izvanredne slušateljice v I. letniku; 7 rednih in 4 izvanredne v II. letniku, 1 redn. in 1 izvanred. v III. letniku ter 1 izvanredna slušateljica v IV. letniku. — Tehniški fakultet je imel v 4 letnikih 33 redovitih moških slušateljev; pravniški v vseh štirih letnikih 252 moških slušateljev (236 red. + 16 izvanr.). — Na koncu leta so bile številke v tehničnem fakultetu 22, na pravoslovnem 199 red. in 6 izv., skupaj 205 slušateljev. Vseh slušateljev visoke šole skupaj je bilo na koncu leta 343 (med njimi 24 slušateljic).

Po uspehu je bilo l. 1895. izmed 319 redovitih slušateljev v filozofskem fakultetu 25 odličnih, 44 prav dobrih, 23 dobrih in 6 slabih dijakov; v tehničnem fak. 2 odlična, 13 prav dobrih, 7 dobrih; v pravniškem fakultetu 34 odličnih, 108 prav dobrih, 57 dobrih

dijakov. Izostalo pa je vseh dijakov 76, in sicer zaradi bolezni 14, umrla sta 2 in iz raznih vzrokov je zapustilo zavod 60 dijakov.

Najmanj odličnjakov je bilo na tehniškem fakultetu, in sicer absolutno (2) in relativno (9·09%), relativno največ (25) na filozofskem (25·51%), absolutno največ (34) na pravniškem fakultetu (17·09%). — Slabi dijaki so bili samo na filozofskem fakultetu (6·12%).

Povprečna ocena je za vsakega dijaka pravniškega fakulteta 3·83, t. j. stopnja, ki je bližja oceni »prav dobro« nego »dobro«; za tehniški 3·59, za filozofski 3·75 in vobče 3·80.

Podatkov po veri in narodnosti ni bilo.

Po stanu roditeljev je bilo v početku leta izmed 395 redovitih dijakov na filozofskem fakultetu 5 duhovniških, 24 uradniških, 1 zdravniški, 1 inženirski, 11 učiteljskih, 40 trgovskih, 17 rokodelskih, 23 kmetiških in 4 služabniških sinov; na tehničnem fakultetu 4 duhovniški, 4 uradniški, 1 inženirski, 2 učiteljska, 14 trgovskih, 3 rokodelski, 4 kmetiški in 1 služabniški sin; na pravniškem pa 12 duhovniških, 62 uradniških, 2 inženirska, 14 učiteljskih, 84 trgovskih, 23 rokodelskih, 35 kmetiških in 4 služabniški sinovi. — Največ je bilo trgovskih sinov (138), potem uradniških (90), kmetiških (62), rokodelskih (43), učiteljskih (27), svečeniških (21), služabniških (9), inženirskih (4) in zdravniških (1) sin. — Duhovniških sinov je bila polovica na pravoslovnem fakultetu, druga polovica na obeh ostalih. Uradniški sinovi so večinoma na pravoslovnem fakultetu. Najmlajši dijaki so bili 18 let stari (samo na filozofskem fakultetu); največ jih je bilo v starosti od 21.—22. leta. Več kot 25 let starih je bilo 31 dijakov (7·85%).

Na visoki šoli je bilo na početku leta 1894./5. izmed 395 redovitih dijakov srbskih državljanov 356, inozemcev pa 39. Iz Črne gore jih je bilo 8, iz Hercegovine 2, iz Bosne 4, iz Avstro-Ogrske 14, iz turške carevine 11. Več kot polovico inozemcev je bilo vpisanih na filozofskem fakultetu, namreč 21, na tehničnem 4, na pravoslovnem 14. Od teh inozemcev je nedvojbeno precejšnje število takih, ki so se njih roditelji naselili v Srbiji in ki pričakujejo nameščenja v Srbiji, posebno tehniki in pravniki. Pripadniki turške carevine pa se izobražujejo v Srbiji, da potem prevzemo učiteljska mesta na srbskih gimnazijah v Macedoniji, Stari Srbiji in v Carigradu.

Izmed vseh dijakov, rojenih v Srbiji, je bilo porojenih v mestih 242, v selih pa 114. Filozofov je bilo 67 meščanskih in 38 kmetiških sinov, tehničarjev je bilo 23 meščanskih, 6 kmetiških sinov,

juristov 152 meščanskih in 70 kmetiških sinov. Izmed meščanskih sinov je bilo 84 Belgradčanov in 3 Niševci.

Iz valjevskega okrožja je bilo vsega skupaj 6 dijakov, iz vranjskega 6, kragujevskega 35, krajinskega 14, iz kruševskega 20, iz moravskega 32, pirotskega 4, podrinjskega 30, iz podonavskega 25, požarevskega 36, rudniškega 16, timoškega 6, topliškega 2, užiškega 31, črnoreškega 6.

Najmanj dijakov je bilo torej iz južnoiztočnih krajev, kjer je tudi osnovno šolstvo najbolj zanemarjeno. Dejstvo, da je meščanskih sinov med dijaki obilo dvakrat toliko kot kmetiških, jasno kaže, da ljudstvo nerado pošilja sinove v visoke šole in sicer zaradi siromaščine. Dobra četrtina vseh dijakov je Belgradčanov, in sicer je pretežna večina na pravoslavnem fakultetu in na tehničnem. Na poslednjem je največ tehnikov iz užiškega okrožja (10), ker je tamkaj najbolj posečana realka srbska. Zanimivo je, da je na vsej visoki šoli se učil samo en sin lečniški. Sumiti pa smemo, da se zdravniški sinovi najrajši poprijemljejo očetovega poklica ter da ti sinovi študirajo v inozemstvu medicino ob podpori imovitih roditeljev in vlade.

Število dijakinj se je od leta 1894./5. najbrže skrčilo, ker se je tega leta dekletom zabranil vstop v gimnazijo. Radovedni smo, kako je mislila vlada popraviti ta udarec ženski ravnopravnosti.

Blagodejancev (štipendistov) je bilo na filoz. fakultetu 13, ki so uživali vsak po 32·5 dinarja na mesec, 3 tehničarji so dobivali po 37·5 dinarja in 28 pravnikov po 32·5 dinarja na mesec. Vseh blagodejancev je bilo 44, ki so dobili za celo šolsko leto 14.450 dinarjev štipendije.

Izdatek za veliko šolo je ves na račun državnega budgeta, ki je znašal l. 1895. 4,318,712·53 dinarjev (1 dinar = 1 fr. = po priliki 1 krona) za ministrstvo prosvete in cerkvenih poslov. Od tega zneska je odpadlo na veliko šolo 295.436·70 dinarjev, in sicer: za plačo nastavnikov 230.706·70 din., za štipendije 16.000 din., za naučna sredstva 33.350 din., za kurjavo in kanclijske potrebe 7000 din., za najemščino zgrade 2880 din. V plačo za nastavnike je vračunjena plača sekretarja z 2.273·50 din. in čuvajev vseh kabinetov s 5000 din. V izdatek za naučna sredstva je vračunjena plača osebja botaničnega vrta s 6000 din., potem stroški botaniškega vrta s 5350 din., za vzdržavanje belgradskega observatorija z 10.000 din., za geodetski in geografski zavod ter fizikalni institut po 2000 din. — Leta 1880. je znašal budget visoke šole 196.616·35 din., torej za skoro 100.000

dinarjev manj kot 1894./5. l. — Vsak nastavnik je dobival povprečno 4.708·30 din., vsak redoviti dijak na koncu leta je stal na leto povprečno 926·13 din. Velika šola je imela l. 1845. 62 dijakov, l. 1855. pa 64, l. 1865. že 194, potem l. 1875. 207 dijakov. L. 1880. je zaradi vojske padlo število na 112, pa se je povzdignilo l. 1885. na 205, potem l. 1890. na 375 dijakov, potem se je zopet zmanjšalo število l. 1895. na 343 dijakov.

(Konec prihodnjič.)

Tempi passati.

Oprostite mi, devojke lepe!
Kolikor sem ljubil vas do zdaj,
vse je bilo šala, bajka prazna,
kar zvesto prisegal sem vam kdaj.

Varal vse sem, varal najbolj sebe,
srca svojega le mameluk.
A razum, ta vedel ni ničesar,
nikdar on ni bil njegov sodrug.

Ali vendar, vendar sem objemal
in prižemal vas in vzdihoval
in drhtel sem in sanjaril sladko,
ah, in plakal in poljuboval!

Plakal sem, poljuboval razkošno
in igral se z vami in smejal,
a v omami dušo, srečo svojo,
mir sem in ljubezen zaigral.

Hvala vam, jaz sem postal otožen,
za vzdihljaje in za prošnje gluh.
Časi resni so, življenje drugo,
konec mojih je in vaših muh.

Fran Valenčič.

žgolel! Samo soglasje in ujemanje sem zlival med dve duši, meni že nekoliko znani, in Damjanu ni trebalo priganjati moje domišljije z oslom in hudičem. Žel sem pohvalo in honorarje. Čim manj je bilo čark na vratih naše sobe, tem mirnejši je postajal Damjan, čim bolj se je bližal svojemu prvotnemu kmetskemu stanu, tem prijaznejši je bil z mladimi tovariši, ki še niso imeli svoje pratike na vratih. Njegova togota in razdraženost je večkrat zabavala njegove tovariše, a škodovala nam ni, zato smo ga vsi radi imeli in s težkim srcem smo se nekega večera v začetku vinotoka poslavljali ž njim na mariborskem kolodvoru.

Prihodnji predpust sem dobil od Damjana list. Pisal mu ga je najbrž kakšen cerkovnik ali godec. Tako se je glasil Damjanov list: »Preljubì moji tovariši! Jaz, Tone Damjan, Vam dajem na znanje, da sem se zmenil z Marico Čajzevo, da bova na tem svetu skupno orala ledino, kakor to zahtevajo božji in človeški zakoni. Poroka bo tisti dan po Svečnici, na dan svetega Blaža, v Črešnjevku. Druga poroka, ona mojega očeta, se bo vršila tudi na tisti dan v Črnem dolu. Jaz in moja nevesta Vas vabiva v svate. Osedlajte svoje brze konjiče, zajahajte in prijahajte k nam v Črešnjevke na gostovanje vsi, ki ste pošteni in dobre volje! Če so pa ohromeli Vaši konjiči, pripeljite se na vozeh ali po železnici, pridite vsi, ki ste moji stari, dobri tovariši, da nas bo velika in vesela tovarišija, mi, sveti Jožef, Jezus in Marija. Zdaj Vas pa lepo pozdravlja Vaš stari tovariš in prijatelj Tone Damjan Čržev.«

Mi seveda nismo mogli jahati v svate, ali dolgo smo se spominjali tovariša.

Srbsko šolstvo.¹⁾

Poroča R. Perušek.

II.

Bogoslovje ali duhovno semenišče je imelo l. 1895. štiri razrede in 13 nastavnikov, od katerih je bil 1 rektor, 6 profesorjev, 1 predavač, 4 honorarni nastavniki in 1 učitelj. Vsi ti nastavniki so imeli na teden 116 ur ali povprek 8·9 tedenskih ur in po 2.110·86 dinarjev letne plače.

¹⁾ Za leto 1897./98. imamo za veliko šolo te-le podatke: V vseh treh fakultetih je bilo 466 slušalcev in 56 profesorjev. Stroški so za to leto znašali 289.174·97 dinarjev; od te vsote se je izdalo 8.000 dinarjev za štipendije in 41.886·80 din. za naučna sredstva.

Dijakov je bilo 187, in sicer trije ponavljači. Izključen je bil eden, iz drugih vzrokov jih je izostalo 7. Kaznovanih je bilo z zatvorom enkrat 44, večkrat 8, z začasnim odpustom 4, za vedno je bil izgnan 1, štipendije jih je izgubilo 8. Najboljši je bil uspeh iz sv. pisma (402), najslabši iz ruskega jezika (!). — Od roditeljev je bilo 53 svečnikov, 4 uradniki, 5 nastavnikov, 25 trgovcev, 24 rokodelcev in 74 zemljedelcev ter 2 drugega zanimanja. Največ je bilo torej kmetiških in duhovniških sinov. — Iz Srbije je bilo 120 dijakov, izven Srbije je bilo rojenih 67, in sicer 7 iz Črne gore, 4 iz Hercegovine, 28 iz Bosne, 21 iz Stare Srbije, 7 iz Avstro-Ogrske. V mestih je bilo rojenih 59, na kmetih 128. Ves izdatek za bogoslovje je znašal 46.889'91 din., in sicer za plačo nastavnikov 36.169'91 din. in za štipendije 6.400'00 din. Vsak dijak je stal torej 261'95 dinarjev.

Predmeti so se učili ti-le: v I. letniku: sv. pismo, biblijska zgodovina, zgodovina srbske književnosti, občna zgodovina, staroslovenski in ruski jezik ter petje; v II. letniku: sv. pismo, občna zgodovina, staroslovenski in ruski jezik, petje, psihologija in logika, antropologija in fizika; v III. letniku: staroslovenski in ruski jezik; petje, dogmatika, moralno bogoslovje, kanonsko pravo, liturgika, homiletika in pedagogija; v IV. letniku: staroslovenski jezik, petje, dogmatika, kanonsko pravo, pastirsko bogoslovje, zgodovina srbske cerkve, metodika, domače zdravilstvo in poljska ekonomija.

Za vstop v bogoslovje se zahteva zvršena nižja gimnazija. Značajno je za srbsko bogoslovje, da so med predmeti tudi domače zdravilstvo in poljska ekonomija; saj je večina svečnikov namenjena za sela, kjer potrebujejo ljudje zdravniške pomoči, a je ne bi mogli lahko dobiti pri malem številu izučenih zdravnikov. Pa tudi poljska ekonomija je potrebna, ker morajo svečeniki sami obdelavati polje in z dobrim vzgledom prednjačiti seljakom.

Znamenito je število bogoslovcev iz izvensrbskih dežel. V Belgradu je bil razsadnik izobraženih bogoslovcev za vse dežele, ki so bile poprej pod turško oblastjo in so deloma še sedaj.

Do leta 1895. sta bili v Srbiji dve učiteljski šoli (učiteljski pripravnici), ena v Belgradu, druga v Nišu. Z ukazom od 16. marca istega leta je bila učiteljska šola niška razpuščena ter spojena z belgradsko. Ali istega leta niso bili v prvem razredu te šole več kakor 4 ponavljači, ker se po naredbi ministra prosvete niso sprejeli v prvi razred učenci. Ta naredba je bila v zvezi s splošno tedanjo tendencijo srbske vlade, ki je hotela prigospodariti za druge izdatke potrebnih novcev s tem, da je razpuščala šole. V treh let-

nikih te učiteljske šole so bili tedaj 1 ravnatelj, 7 profesorjev, 4 predavači (neizprašani učitelji srednješolski), 2 honorarna nastavnika in 3 učitelji jezikov in umetnosti. Vsak učitelj je imel povprek 6·9 ur na teden in po 2 272·10 dinarjev povprek letne plače. Dijakov je bilo na početku leta 114, na koncu leta pa 96. Odpal je zaradi smrti 1, zaradi izključenja 4 in iz drugih vzrokov 13 dijakov. Nobeden dijak ni bil odličen, prav dobrih je bilo 52·87%, dobrih 40·23%, slabih 6·90%. Povprečno so bili dijaki stari 20·28 let, v I. razredu 20·25 let.

Predmeti so bili: krščanski nauk, srbski in ruski jezik, srbska in občna zgodovina, zemljepis, matematika, psihologija in logika, zoologija in botanika, mineralogija in kemija, fizika, higijena, poljska ekonomija, pevanje, risanje in gimnastika. Po zanimanju roditeljev je bilo 5 svečnikov, 5 činovnikov, 5 nastavnikov, 12 trgovcev, 13 rokodelcev, 66 zemljedelcev in 8 drugega zanimanja.

Iz Srbije je bilo 25 mestnih, 43 kmetiških otrok in izven Srbije 12 mestnih, 34 kmetiških sinov. Iz Belgrada je bil eden edini dijak v 3. razredu. Izmed izvensrbskih dijakov jih je bilo 8 iz Črne gore, 5 iz Hercegovine, 2 iz Bosne, 27 iz Stare Srbije in Macedonije, 1 iz Bolgarske, 2 iz Avstro-Ogrske, 1 iz druge države. Štipendistov je bilo 23 ali 17·5% ter je dobival vsak izmed njih povprečno po 44·39 din. mesečno.

Propisna doba za dijake je bila za I. letnik 16. leto. A v propisani dobi je bilo samo 11 dijakov, vseh ostalih 114 je bilo starejših. Vidi se, da so se zatekali v učiteljsko šolo dijaki, ki so v drugih šolah zaostajali.

Leta 1882. se je otvorila učiteljska šola v Nišu. Do leta 1890. je imela učiteljska šola 4 razrede, od onega leta pa samo 3 razrede. Leta 1890. je bilo v belgradski in niški šoli skupno 496 dijakov. Iz teh podatkov se vidi, da so bile v teh šolah nezdrave razmere, ker so se nekako fabricirali učitelji, in zato je minister niško šolo razpustil. Pa tudi belgradska učiteljska šola ne obstoja več. Prenesena je v Jagodino, kjer se je postavila na temelj modernih učiteljskih šol. O njej pa nimamo podatkov. Kakor sem zvedel, je učiteljska šola v Jagodini »internat«. Druga vnanja učiteljska šola pa je v Aleksincu. Država je potrošila za belgradsko učiteljsko l. 1895. 44.547·69 dinarjev in za niško šolo 7.778·28 din. Nastavniki so imeli plače 34.322·69 din., štipendije so znašale 6785 din. En učitelj je imel povprečno 2.081·98 din., en dijak je stal 357·53 din.

(Dalje prihodnjič.)

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

(Dalje.)

Višje ženske šole. Iz razloga, da so počele nemile pojave skupnega šolanja moške in ženske dece v gimnazijah izbijati na površino, ker so se pomnožile tožbe ravnateljev in ker so izposlani revizorji v tem zmislu izrekli svoje mnenje, je minister prosvete z razpisom od 10. julija 1894 odredil, da se od začetka novega šolskega leta 1895. ženska deca več ne sprejema v 1. razred gimnazij in realk. V nižjih razredih nadaljevale bodo šolanje samo one učenke, ki so že bile v gimnaziji, v višjih pa samo vrlo dobre in odlične učenke primernega vedenja, ki dobijo pored povoljnega mišljenja profesorskega zbora tudi odobrenje ministra prosvete. — Ko se je ta naredba provela, so v vseh večjih mestih otvorile občine na svoje stroške višje ženske šole, in sicer v Pažarevcu, Šabcu, Pirotu in Nišu, a te šole so trajale samo eno leto, ker so koncem leta 1895. odpravljene, in tako ima Srbija sedaj samo dve višji ženski šoli v Belgradu in Kragujevcu.

Belgradska šola je imela 56 in kragujevska 14 učiteljev. Obe sta državni. Učitelji so bili 2 ravnateljici, 3 namestniki, 21 klasičnih učiteljic, 11 pomočnic. Razen tega so razni učitelji jezikov, umetnosti, vere in ženskih del. — V belgradski dekliški šoli je bilo 783, v kragujevski 184 učenk.

Belgradska ženska šola je imela 6 razredov, kragujevska 5. Predmeti so bili v I. razredu: krščanski nauk, srbski, francoski, nemški, ruski jezik, geometrijsko risanje, račun, geografija, zoologija, risanje, ženska ročna dela, petje, gimnastika; v II.: krščanski nauk, srbski, francoski, nemški, ruski jezik, geografija, račun, geometrijsko risanje, botanika itd.; v III. isti predmeti razen geometrijskega risanja in botanike, poleg tega pa občna zgodovina in mineralogija; v IV. razr. namesto mineralogije fizika in potem lepopisje. V V. razredu odpade nauk iz srbščine in geografije, zato stopijo na njih mesto: literarni obliki, srbska zgodovina, kemija, pedagogija; v VI. razredu odpadejo literarni obliki, račun, kemija, pedagogija, lepopis; novi predmeti pa so: književnost, higijena in metodika.

Vojna akademija je bila osnovana l. 1850. Leta 1880. je razdeljena na višji (oficirski kurs) in nižjo šolo. Nižja šola traja 3 leta

in višja 2. V nižjo šolo se sprejemajo kandidati, ki so zvršili najmanj 6 razredov, in za vojaške sinove 5 razredov gimnazije ali realke in sprejemni izpit. Maturanti se opraščajo prejemnega izpita. V višjo šolo stopajo oni, ki so dovršili nižjo in služili pri trupi dve leti ter položijo sprejemni izpit.

Leta 1895. je imela šola 42 nastavnikov. 5 redovnih, 22 honorarnih profesorjev, 2 redovna in 13 honorarnih učiteljev. Vsi učitelji so imeli skupaj 212 ur na teden, povprečno po 5 ur. Letna plača redovnih profesorjev je znašala 20.461.20 din. — vsi učitelji so dobivali 54.581.16 din. Vseh učencev je bilo v začetku leta 202, na koncu leta 196. — Odličnjakov je bilo 16, slab nobeden. Starost njihova je bila od 17—25 let.

Trgovska šola je državna šola in ima 3 letnike. Vseh učiteljev je bilo l. 1895. 1 ravnatelj, 2 profesorja, 8 honorarnih nastavnikov in 1 učitelj jezika.

Predmeti so bili v I. razredu: srbski, francoski in nemški jezik, trgovska geografija, zgodovina, matematika, nauk o trgovini, knjigovodstvo, tehnologija, risanje, lepopisje, gimnastika; v 2. razredu: razen nauka o trgovini, risanja in lepopisja vsi drugi predmeti ter srbska trgovska korespondencija, trgovsko in menično pravo, carinarstvo, poznavanje robe; v III. razredu pa razen zgodovine, srbščine, matematike in tehnologije vsi predmeti II. razreda ter narodna ekonomija, financije, trgovski in politični račun in komptoarsko delo.

Poljedelska šola je bila osnovana 1882. leta. Ona je kraljeva in ima tri razrede. V šolo se sprejemajo kmetiški sinovi, ki so vsaj 14 in ne več kot 18 let stari. Pouk je teorijski in praktični. V I. razredu se poučava nadaljevanje in dopolnitev osnovnega pouka s pogledom na srbski jezik, zemljepis in zgodovino Srbije. 2) Račun. 3) Prirodopis in osnove iz fizike in kemije. V II. razredu račun z osnovami iz zemljemerstva, računovodstva in risanja. 2) Poljedelstvo z vrtnarstvom in livadarstvom. 3) Živinarstvo, svilogojstvo, pčelarstvo in osnovnega živinskega lečenja. Vinodelje in sadjarstvo. V III. razredu isto in osnove šumarstva.

Leta 1895. je imela ratarska šola ravnatelja, 2 nastavnika, 1 ekonomista in 1 vrtnarja. Učencev je bilo na začetku leta 78, na koncu 75.

(Konec prihodnjič.)

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

(Konec.)

Šola za vinodelje in sadjarstvo je bila osnovana l. 1891. V šoli uči 1 ravnatelj, 3 honorarni nastavniki in 1 veroučitelj. Sprejemajo se v šolo učenci po zvršetku osnovnega nauka, ki so vsaj 14 let in ne več kot 18 let stari. Vsi žive v internatu in se vzdržavajo na državne stroške. Nauk je praktičen in teoretski. Predmeti se uče ti-le: 1) nadaljevanje osnovne nauke iz zemljepisja in srbske zgodovine, 2) račun, 3) prirodopis, 4) geometrija in zemljemerstvo, 5) ratarstvo z livadarstvom, 6) živinarstvo z živinskim zdravljenjem, 7) vinoreja, 8) kletarstvo, 9) sadjarstvo, 10) šumarstvo, 11) vrtnarstvo, 12) svilarstvo, 13) čebelarstvo, 14) računovodstvo. V zimsko šolo se sprejemajo odrasli kmetje od 20—23 let stari. Povprečno je imel en učitelj po 10 ur na teden. Srednja plača učiteljev je znašala 2703 din. Vseh učencev je bilo 62.

III. Srednje šole.

Leta 1895. je bilo v Srbiji 8 višjih osemrazrednih gimnazij, 2 v Belgradu, po 1 v Zaječaru, Kragujevcu, Kruševcu, Nišu, Pirotu, Požarevcu in Šabcu, 2 sedemrazredni v Vranji in Čačku, 2 šestrazredni v Belgradu in Valjevu ter 1 petrazredna v Negotinu. Nižjih štirirazrednih gimnazij je bilo 10, v Aleksincu, Velikem Gradištu, Gornjem Milanovcu, Jagodini, Knjaževcu, Leskovcu, Ložnici, Paraćinu, Svilajncu in v Smederevem. — Vseh profesorjev je bilo 145, suplenta 2, predavačev (neizpitanih nastavnikov) 119, učiteljev jezikov 58, veroučiteljev 13, honorarni učitelji 3, učiteljic ženskih del 15. Ker se ne sprejemajo več deklice na gimnazijo, odpadejo s časom poslednje učiteljice.

Broj vseh dijakov je bil l. 1895. v vseh gimnazijah 5547 učencev in 442 učenk, skupno 6189 dijakov. Od tega leta naprej se niso več deklice sprejemale v gimnazije in je bil omejen napredek v višjih razredih, ker niso bili dovoljeni ponavljalni izpiti.

Vse knjižnice gimnazijske so imele 12.946 del v 31.900 zvezkih. Za vzdrževanje gimnazij skrbi država. Občine dajejo za gimnazije stan. Leta 1895. je bilo izdano za vse gimnazije 895.212'90 din.

Leta 1895. sta bili v Srbiji dve realki, šestrazredna v Belgradu in sedemrazredna v Užicu. Vseh profesorjev vkup je bilo 10.

V Belgradu je bilo 219 dijakov, v Užicu 294 (+ 38 učenk), v obeh torej 551 dijakov.

Iz Srbije je bilo v Belgradu 183, v Užicu 305 dijakov, iz drugih držav v Belgradu 36, v Užicu 27 (88,57 + 11,43 %).

Vzdržavanje realk zadeva državo, užicka občina daje samo stan za šolo. Leta 1895. je bilo izdano za nastavnike 89.942,34 din.

S 1. sept. (po starem kol.) l. 1898. je uvel minister prosvete in cerkvenih poslov, Andra Gjorgjević, nov plan gimnazijskega pouka, s katerim se je ustvarila enotna srednja šola ter ukinili realki v Belgradu in Užicu, zato pa bila določena 1. belgrajska gimnazija kot humanistična, 2. belgrajska gimnazija pa kot realni odsek. Mnogo, posebno nižjih gimnazij je bilo ukinjenih; občine so sicer hotele na svoje stroške vzdržavati one gimnazije, ki so se jim od vlade vzele, a odkod bi jemali denar za namirivanje stroškov? Tudi užiška realka se je izpremenila v gimnazijo s humanističnim in realnim odsekom. Gimnazije so dobile imena po primeru francoskih licejev in collègev, n. pr. gimn. kralja Aleksandra, kralja Milana, Vuka Štefanovića-Karadžića itd. Nastavni (naučni) plan pa je bil ta-le:

1. razred — 6. razreda krščanski nauk (doslej je bil verski nauk predmet samo v nižji gimnaziji). Srbski jezik se uči po 3 do 5 ur na teden v različnih razredih. Štivo (berivo) so narodne pesme, gatke, opisi, umetne pesme in pripovedke. V 5. razredu se čita Mažuranićeva Smrt Smail-age, Subotićev Stevan Dečanski, Šapčaninova Nevesta Ljutice Bogdana, v 6. razredu odlomki iz dela Sv. Save, Teodosija, Domentijana in Danila i dr., dalmatinski pisci, v 7. razredu Kačić, Reljković, Rajić, Dositije, Mušicki, Popović, Milutinović, Vuk. V 8. Branko, Preradović, Njegoš, Grujić, Jakšić, Zmaj, Kaćanski, Trnski, Lj. Nenadović, Lazarević, Ljubiša, Šenoa itd. — Nemščina je obligaten predmet ter se uči v vseh razredih po 3 do 5 ur na teden. Lat. jezik se predava počenši od tretjega razreda po 5—6 ur. Grščina je obvezen predmet od 3. razreda dalje po 5 ur na teden. Realci se namesto grščine uče francoščine v isti meri.

Kakor vidimo, je iz nastavnega plana srbskih srednjih šol izpuščen ruski jezik, ki se ne uči niti kot svobodni predmet.

Kdo ve, koliko časa bode veljal novi učni red. Že so se čitale po listih izjave, da se povrnejo gimnazije vsem onim mestom, kjer so bile nekdam.

IV. Ljudske šole.

Na koncu šolskega leta je bilo 89 mestnih in 758 selskih deških ter 67 mestnih in 63 selskih dekliških šol, vseh skupaj 977. Ena

šola je prišla na 494 km². V okrogu krajinskem je prišla 1 šola na 29 km², v okraju užiškem na 117·3 km². Ena šola je prišla na 2195 mest, in 2402 sels. stanovnikov. Šolskih poslopij je bilo 1 mestno in 14 selskih last državna, 124 + 718 s. last občin in 31 m. + 89 s. privatna lastnina. Od teh je bilo 15 moških šol v državnih in 740 moških ter 102 ženske v občinskih zgradbah. Vseh teh zgradb je bila samo polovica v dobrem stanju, to je po higijenskih in šolskih zahtevah; druge so bile v slabem stanju. Najboljše zgradbe so bile v kruševskem okrožju, najslabše v vranjskem okrogu, in sicer so bile ženske šole v najslabših poslopih nameščene. Po številu razredov je bilo enorazrednic 7 moških in 30 ženskih, dvorazrednic 15 m. + 25 ž., trirazrednic 47 m. + 9 ž., štirirazrednic 764 m. + 62 ž., petrazrednic 6 m + 3 ž. in šestrazrednic 8 m. + 1 ž. Ženskih enorazrednic je bilo štirikrat več nego moških, v mestih je bila sploh le ena enorazredna šola. V Nišu so bile samo štirirazredne in večrazredne šole. Vseh razredov je bilo 373 mestnih in 2939 selskih za dečke ter 245 mestnih in 111 selskih za deklice, vsega 3680 razredov.

V osnovnih šolah je bilo na koncu l. 1895. 1059 učiteljev in 757 učiteljic. Učiteljice se smejo nameščati samo v nižjih razredih moških šol in samo v podeljenih šolah; zato jih je razmeroma več v mestih nego na selu, kjer je mnogo šol nepodeljenih po spolu.

Za osnovne šole trošijo država in občine. Država plača učitelje, občine dajejo kurjavo, stan in potrebe ter stan za šolo. Kjer nima učitelj v šolski zgradbi stanovanja, dobiva od občine naknado v novcu. V mestih znaša stanarina od 240—1056 din. Iz državne blagajnice se je l. 1895. izdalo 1,905.902·62 din. (61·45%), od občin 1,233.454·08 din. (38·55%).

Novi šolski zakon ministra Gjorgjevića je odvalil od države bremena na občine. Vendar se je letos čitalo po časopisih, da je skupščina pripravljena zopet olajšati breme občinam ter ga zavaliti na državo. Kako se bode stvar iztekla, sedaj še ne moremo vedeti.

Na koncu l. 1895. je bilo vsega 1016 šol, 1628 učiteljev, 834 učiteljic, 66.964 učencev, 13.294 učenk, skupno 80.258.

Iz najnovejših statističnih dat za l. 1898. posnemamo še te-le podatke: Leta 1897/98. je bilo v Srbiji 1092 osnovnih šol (938 m. + 154 ž.), torej za 74 več kot l. 1895. Dijakov je bilo 81.945 (od teh 13.845 ženskih), torej 8423 več kot l. 1895. Učiteljev je bilo na koncu l. 1898. 2028 (od teh 910 učiteljic), torej 212 več kot l. 1895. Za vzdržavanje osnovnih šol je potrošila država 2,268.317·68 din. brez občinskih stroškov za kurjavo, stan itd. —

Srednje šole (15 popolnih, 5 nižjih gimnazij, 2 realki) in strokovne šole (bogoslovja, učiteljska šola v Aleksincu, ratarska v Kraljevu, trgovska v Belgradu in vinarska v Bukovu) so šteje skupno 451 nastavnikov in 6532 dijakov. Višji ženski šoli v Belgradu in Kragujevcu sta šteli 70 nastavnikov in 1028 učenk.

Stroški za srednje in strokovne šole so znašali 1,156.069·91 din., za ženski višji šoli 119.193·45 din. Ako prištejemo še izdatke za visoko šolo, tedaj je bilo v vseh srbskih šolah leta 1898. 89.864 dijakov, 2605 nastavnikov, potrošeno pa je iz državne blagajnice 3,832.756·01 din., iz obč. pa 1,171.179·21 din., skupno 5,003.935.22 din.

Za mizo.

Za mizo pivci stari sedé,
v čeljustih pipe ožgane držé,
med prsti vrtijo kozarce.
Poslušam te modre starce.

»Oh, slaba na svetu je, slaba zdaj!
Drugače je bilo, ko cvel je maj
nam sreče, življenja, mladosti,
ko še so cenili kreposti!

»A danes, kako je pač danes? — Ah!
Človeka prešine groza in strah,
ko gleda mladino po sveti
razkošno, brezstidno živeti.

»Tako ti za mizami vedno sedi
in pije in poje vse dneve, noči,
da vino naposled jo zmede,
da v zmoto in greh zabrede.«

In starci sedé in čaše zvené,
in lica jim bolj in bolj goré,
zamišljajo v mlade se čase,
navdušenje v glavah jim rase.

»Možje, mi smo zmerni bili povsod,
a danes pokvarjen človeški je rod,
ob čašah smo tudi sedeli,
pa smo vsaj za dom goreli!

»Pa smo za dekleta goreli mi,
a danes smo že oslabeledi vsi,
pa vendar še taka stvarca
pomlaja in dviga starca.

»O, bratje, sedaj je že trda noč
in ogenj je vinca tako pekoč . . .
O, da so tu naša leta,
o, da so tu naša dekleta!

»Te stare kosti pomladile bi se,
okrog pasu ovile bi se,
in ustnice bi zažarele,
na licu se mladem ogrele.

»In reci, karkoli hoče kdo,
takrat je pa vendar bilo lepó,
tam v raju našega žitja
to bilo je petja in pitja!

». . . Ko zjutraj se prebudim,
prav žalostno se držim . . .
Prekrasna mladostna je doba,
prijatelji, pijmo do groba!«

E. Gangl.